

**Raimo Raag – Harald Runblom (szerk.):
Estländare i Sverige. Historia, språk, kultur.**

Uppsala Multiethnic Papers 12. Uppsala. 1988. 154 lap.*

Az ész-t-svéd kapcsolatok kutatása mindeddig Észtország-központú volt, s elsősorban a régészettel vagy a középkori történelemmel foglalkozott. Kivétel ez alól az Észték Svédországban című kötet, mely az Uppsalai Egyetemen, 1985. szept. 5–6-án, az ész-t és az észtországi svéd bevándorló-csoportokkal foglalkozó szimpóziumon elhangzott előadásokat fűzi egybe. A kiadvány szerkesztője a történész Harald Runblom (sz. Stockholm, 1939), az uppsalai egyetem multietnikai kutatóközpontjának vezetője és az ész-t származású finnugor nyelvész, Raimo Raag (sz. Troshälla, 1953). Az ő bevezetőjük helyezi perspektívába a témát érintő eddigi szakirodalmat és foglalja össze a címben említett kérdésköröket érintő kilenc tanulmányt.

Elmondják, hogy az 1944 őszén érkezett 20–25 ezer ész-t menekült volt minden idők legnagyobb bevándorlócsoportja Svédországban. Őket a 60–70-es évek nagy munkaerő-bevándorlása előfutárainak lehet tekinteni, mely aztán alaposan megváltoztatta a svéd társadalmat és a hatóságok viszonyát az idegenekkel szemben. Akkoriban még mind a társadalom, mind a hatóságok úgy gondolták, hogy aki Svédországban akar maradni, annak svédé kell válnia, s akadályokat gördítettek a menekültek politikai, kulturális tevékenysége elé. Az ész-tek, akik többnyire kényszerítő körülmények hatására menekültek el hazájukból, svédországi tartózkodásukat csak ideiglenesnek vélték. Ezért szívós küzdelem árán, a hatósági szkepszis ellenére sikerült létrehozniuk saját sajtójukat, iskolákat, szervezeteiket. A hatóságok kisebbségi politikája csak a 70-es években változott meg lényegesen. (A félmillió finnek ennek ellenére még nincs saját nyelvű iskolája.)

Az etnológus David Papp (sz. Räckve, 1937) beszámol arról, hogy az ész-tek Svédországba történő menekülése nem csupán 20. századi jelenség. Feltételezi, hogy ez már a 18. században megindult, mikor Észtország idegen uralom alá került. A maga részéről a 18. század végétől az 1860-as évekig próbálja nyomon követni az ész-t partvidékről és a szigetekről a földesúr-jobbágy vagy az állam-jobbágy konfliktus miatt főleg a közép-svédországi partvidékre és Gotlandra menekülők útvonalát és sorsát. A menekültek jelentős százaléka észtországi svéd volt, akik feltehetőleg a 18. század óta éltek már Észtország nyugati partvidékén és a szigeteken. Ők általában kiváltságai megvonása miatt menekültek.

Elmar Nyman (sz. Padise járás, 1919) az Észtországi svédek két Svédországban címmel írt tanulmányt. Az észtországi svédek két hullámban történő szervezett visszatelepülésére a második világháború során, a szovjet és később a német hatóságokkal folytatott megegyezések alapján kerülhetett sor. A balti németek Németországba és az ingermanlandiak (izsórok) Finnországba telepítésével ellentétben ez az észtországi svédek kezdeményezésére történt. Kb. 85 %-uk, azaz 7000 ész-tsvéd távozott az óhazába. Az első kivándorlási hullámot az váltotta ki, hogy sokan közülük elvesztették otthonukat az 1939-es Molotov–Ribbentrop egyezmény eredményeként Észtországban létesített szovjet katonai bázisok miatt. Beilleszkedésük a svéd társadalomba archaikus nyelvjárásuk ellenére sokkal könnyebb volt, mint az ész-teké.

Erik von Sydow (sz. Göteborg, 1912), az utolsó életben lévő svéd diplomata, aki az Észt Köztársaságban teljesített szolgálatot a háború előtt, összefoglalja a két állam diplomáciai kapcsolatainak történetét. Ezek 1940-ben szűntek meg, miután Svédország, Németországot követően, elsőként ismerte el Észtország szovjet megszállását.

* A kötet „jelenlegi” körülményekre vonatkozó megállapításai az 1988. évet megelőző időkre utalnak, melyek közül számos ma már érvényét veszítette, illetőleg átértelmezendő — a szerk.

Sten Karling (sz. Barbenont, 1906) a két világháború közötti észt-svéd kulturális kapcsolatokat tekinti át. Döntő szerepet játszott ebben a tartui egyetem, melyet 1632-ben még svédek alapítottak. Maga is egyike volt a huzamosabban ott tanító svéd vendégprofesszoroknak, akik több területen járultak jelentősen hozzá a tudomány nemzetközi szintű műveléséhez.

A történész, Aleksander Loit (sz. Pärnu, 1925) a világháború utáni, észt-svéd kulturális kapcsolatokat összegzi. Ezek 1960 körül indulhattak újra, mikor Tallinnt megnyitották a nyugati turizmus előtt. Finnország mellett éppen Svédországnak vannak a legjelentősebb kapcsolatai Észtországgal, mely elsősorban a tudományos intézmények és művészek vendégszerepléseiben ölt testet. Észtországban jelenik meg orosz nyelven a Szovjetunió egyetlen skandináv tematikájú tudományos kiadványa, a Szkandinavszkij Szbornyik, melyet a háború előtti Svio-Estonica folytatásának tart. Svéd részről kiemelkedik az elsősorban észtközponit Baltiska Institutet (Balti Intézet) és a Stockholmi Egyetem Balti Kutatási Központja. A szerzővel egyetértésben azt lehet hiányolni, hogy nincsenek még összefoglalva a kapcsolatok hatásai és eredményei.

A következőkben Harald Runblom ír a háború végnapjaiban — német egyenruhában Svédországba menekült — 146 balti katonára (közülük 7 észt) kiadatásáról a Szovjetunióknak 1946 januárjában. A kérdés a mai napig vitatott. A szerző a kiadatást kínos kompromisszumnak nevezi az emberség és a realpolitika között. A balti származású publicisták ezt honfitársaik feláldozásának tartják a Szovjetunióval folytatott fontos kereskedelmi tárgyalások sikere érdekében. Továbbá rámutatnak arra, hogy a kormány a háború elején tanúsított németbarátságot, mely kérdéssé tette Svédország semlegességét, eképp akarta kiegyensúlyozni. A kiadott katonák későbbi sorsáról nincs említés.

Hain Rebas (sz. Tallinn, 1943) történész, a svédországi kb. 20.000 észt politikai tevékenységéről ad áttekintést. Megállapítja, hogy egy sor nyugati állam nem ismerte el a balti államok annektálását, valamint a mai napig létezik emigráns észt kormány, mely képvisellel rendelkezik az USA-ban és Kanadában. Feladata a de jure létező Észt Köztársaság kontinuitásának fenntartása. A kétszáz svédországi szervezettel, észt nyelvű napilappal, hetilappal, kulturális folyóirattal (az észt nyelvű rádióadásokat nem említi) rendelkező emigráció fő feladatának az észt kultúra megőrzését és az információ terjesztését tekinti a baltikum helyzetéről. Akcióikban kerültek az erőszakot. 1980-ig azonban az általános antikommunista jelleg ellenére, fennálltak bizonyos ellentétek a különböző politikai csoportosulások között. A hetvenezres nyugati észttség legnagyobb összejövetelét a 4-5 évenként rendezett ún. estivalok (azaz világfesztiválok: 1980 Stockholm, 25 000 résztvevő, 1985 Toronto, 1989 Ausztrália). Az 1989 februárjában megrendezendőn egyébként már észtországi vendégek is szerepelnek.

Az orvos, s egyben író Enn Nõu (sz. Tallinn, 1933) felvázolja a nyugati észt irodalmi élet háború utáni megszerveződését, műfaji, tematikai megoszlását és statisztikát is közöl. 1944 és 1985 között 70 észt író — akik közül egy sem élt az emigrációban kizárólag szépirodalmi tevékenységből —, 680 észt nyelvű művet jelentetett meg. Közülük sok foglalkozik a háborús eseményekkel, a menekülés és az emigráció problematikájának feldolgozásával. Magas a memoárok (18-25 %) aránya. Jellemző, hogy 1944 és 1959 között az észttség tízede (mind a kötet-, mind az oldalszám tekintetében) kétszer annyi művet adott ki, mint amennyi időközben Észtországban megjelent. Ugyanakkor a napvilágot látott regények száma több mint négyszerese (114:25) volt az észtországinak. Mindezt szimbólikus honoráriumért. Kiemelkedő a svédországi írók aránya. A háború óta a szerző 47 — szűkebb értelemben vett — írói sorol fel. Ugyanakkor megjegyzi, hogy a svéd kiadók részéről minimális volt az érdeklődés. Még arra sem voltak kíváncsiak, milyen irodalom az, melyről lemondanak. A 70-es évektől kezdve azonban az észt kiadók már svéd állami támogatásban részesültek. Két jelentősebb irodalmi folyóirat jelenik meg Nyugaton, a Tulimuld Svédországban és a Mana Kanadában. Jelenleg a fiatalabb észt írók már svédül írnak, az észt nyelvű kiadványok száma pedig az írók előregedése miatt egyre csökken.

Végül Raimo Raag és Virve Raag (sz. Tallinn, 1954) — aki szintén finnugor végzettségű — áttekinti az észt nyelv tanulását és használatának lehetőségeit. Több észt

nyelvű óvoda mellett általános iskola Stockholmban (9 osztályos, 89 tanuló 1985/86-ban) és Göteborgban (46 tanuló) tevékenykedik. Ezenkívül létezik még egy ún. kiegészítő iskolahálózat (1949-ben 40, 1985-ben 5), melyben az észti nyelvet, történelmet, éneket-zenét lehet tanulni, valamint egy esti gimnázium Stockholmban (1985/86-ban 6 diák). Svédországban minden kétnyelvű tanulóknak hetente egy alkalommal lehetősége van anyanyelvi oktatásban részesülnie. Az észti származású általános iskolai diákok 73 %-a, a gimnazisták 46 %-a él ezzel. A szerzőpáros felmérései szerint az észtet általában csak családi körben használják, ezért a fiatalabb nemzedékek nyelvtudásában már hiányosságok tapasztalhatók. A svéd hatása jelentkezik a szókincsben, a hangrendszerben, a mondatban és a nyelvtani rendszer leegyszerűsítésében.

A kiadvány megjelenése — bár szerzőinek többsége észti származású — arra utal, hogy a svéd kutatók a svéd diaszpóra kutatása mellett, kezdenek nagyobb figyelmet fordítani saját országuk kisebbségeinek nyelvi-kulturális vizsgálatára, mely segíthet megoldani a különböző nemzetiségek együttéléséből fakadó más problémákat is.

BERECZKI URMAS